

ХҒТАР 14.35.00

Шолу мақаласы

<https://doi.org/10.32523/2616-6895-2024-149-4-184-195>

Болашақ педагог-психологтердің құқықтық мәдениетін дамытудың теориялық негіздері

Р.Н. Канагатова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

(E-mail: rkanagatova@mail.ru)

Аңдатпа. Бұл мақалада болашақ педагог-психологтердің құқықтық мәдениетін қалыптастырудың маңыздылығы мен теориялық негіздері кеңінен талқыланады. Құқықтық мәдениет – бұл жеке тұлғаның құқықтық санасын қалыптастырып, оның қоғамдағы мінез-құлқын заңды нормаларға сәйкес реттейтін құндылықтар мен принциптер жүйесі. Мақалада құқықтық білім беру мен тәрбие үдерісі болашақ педагог-психологтердің кәсіби қызметіндегі негізгі аспект ретінде қарастырылады, өйткені құқықтық мәдениет олардың заңдылықты сақтауына және әділеттілікті қамтамасыз етуіне ықпал етеді.

Зерттеу барысында құқықтық мәдениеттің педагогикалық және психологиялық аспектілері зерттелді, бұл болашақ мамандардың құқықтық сана-сезімін қалыптастырудың тиімді жолдарын анықтауға мүмкіндік берді. Авторлар құқықтық мәдениетті дамытудағы әлеуметтік және психологиялық факторлардың рөліне ерекше назар аударып, құқықтық білімнің кәсіби дайындықтағы маңыздылығын атап көрсетеді. Мақалада құқықтық мәдениетті қалыптастыру үшін қолданылатын тиімді әдістер мен тәсілдер жан-жақты талданады, бұл болашақ мамандардың құқықтық сауаттылығын арттыруға және олардың кәсіби деңгейін көтеруге мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, мақалада құқықтық мәдениеттің болашақ педагог-психологтердің кәсіби және тұлғалық дамуына, сондай-ақ қоғамдағы құқықтық тәртіпті нығайтуға қосатын үлесі жан-жақты талқыланады. Бұл зерттеу құқықтық мәдениетті дамытудың кешенді тәсілдерін қолдану қажеттігін көрсетіп, болашақ мамандарды қоғамның толыққанды мүшелері ретінде тәрбиелеу мәселесін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Түйін сөздер : құқықтық мәдениет, болашақ педагог-психологтер, құқықтық сана, құқықтық білім беру, педагогикалық аспектілер, психологиялық аспектілер, кәсіби даму, заңдылықты сақтау, әділеттілік, құқықтық тәртіп.

Кіріспе

Қазақстан Республикасы Үкіметі қоғамды демократияландыруға, заңдылықты нығайтуға, азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын сақтауға ерекше назар аударады [1]. Бүгінгі таңда қоғам талабы – өскелең ұрпақтың жан-жақты және сапалы білім алуын қамтамасыз ету. Сондықтан мемлекеттің саяси және әлеуметтік құрылымы, заңдар, рәміздер, адамның құқықтары мен бостандықтары, заңмен белгіленген міндеттер білім беру бағдарламасының ажырамас бөлігі болуы тиіс. Өскелең ұрпақ келесі білімдерді алуы және игеруі қажет: саяси білім, академиялық білім, әлеуметтік білім, құқықтық білім, этикалық білім, тарихи білім және құндылықтар.

Осылардың ішінде құқықтық білімнің маңыздылығы ерекше орын алады, себебі ол өскелең ұрпақтың құқықтық мәдениетін қалыптастырады. Құқықтық білім қоғамның демократиялық құндылықтарын түсінуге және сыйлауға, заңдылық пен әділеттілікті сақтауға бағытталған. Бұл білімдерді меңгеру арқылы өскелең ұрпақ өздерінің құқықтары мен міндеттерін дұрыс түсінуге, заңды тәсілдермен әрекет етуге, азаматтық жауапкершілікті сезінуге үйренеді. Құқықтық білім өскелең ұрпақты әділдік пен теңдікті сақтауға, құқықтық мемлекет құруға және оны нығайтуға белсенді қатысуға дайындайды. Сонымен қатар, құқықтық білім болашақ педагог-психологтарға өз қызметінде заңнамалық нормаларды дұрыс қолдануға, білім беру процесінде заңдылықты қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Мұның бәрі олардың кәсіби қызметінің тиімділігін арттырады және білім алушылармен, әріптестермен, ата-аналармен және қоғаммен тиімді қарым-қатынас орнатуға септігін тигізеді [2].

Қай кезеңде болмасын, әсіресе қазіргі кезеңде білім жеке тұлға мен қоғамды қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Болашақ педагог-психологтардың кәсіби білімі ғана емес, сонымен қатар жоғары құқықтық мәдениетті болуы өте маңызды. Бұл оқушылармен, әріптестермен, ата-анамен және жалпы қоғаммен тиімді қарым-қатынасты қамтамасыз етеді. Бұл мақалада біз болашақ педагог-психологтардың құқықтық мәдениетін дамытудың теориялық негіздерін қарастыратын боламыз.

Қазақстан Республикасының құқықтық саясатының 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасында: «Жеке тұлғалар мен ұйымдардың негізгі құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін қорғау, қоғамдық және мемлекеттік өмірдің барлық салаларында бірінші кезекте және тиімді қорғауға жататын негізгі ерекшелігіне баса назар аударылады». Сонымен қатар тұжырымдаманың «Құқықтық білім беру, құқықтық насихат» деп аталатын 7 бөлімінде: «Азаматтық белсенділік құқықтық мемлекет болуының қажетті шарты болып табылады. Бұл өз кезегінде жеке тұлға мен қоғамның құқықтық мәдениетінің деңгейіне тығыз байланысты. Құқықтық сауаттылықты арттыру Конституцияда белгіленген негіз қалаушы құндылықтарға сәйкес азаматтардың заңды әлеуметтік-белсенді мінез-құлқын қалыптастыру мақсатында құқықтық насихат пен құқықтық білім беруге байланысты жоспарлы жұмыстың кешенді түрде ұйымдастырылуы да өзекті. Мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарына өз құзыреті шегінде жүргізілетін құқықтық саясатты құқықтық жария етумен жүйелі негізде айналысу, сондай-ақ құқықтық насихаттың әртүрлі нысандарын

тиісті ақпаратты бұқаралық ақпарат құралдарында тарату, құқықтық тәрбие мен құқықтық проблематика бойынша тегін әдебиет шығару, жария іс-шаралар өткізу арқылы қабылданатын нормативтік құқықтық актілердің негізгі ережелері туралы хабардар ету қажеттілігі де қарастырылған» [3].

Зерттеу әдістері

Бұл мақалада болашақ педагог-психологтардың құқықтық мәдениетін дамытудың теориялық негіздерін жан-жақты зерттеу үшін келесі зерттеу әдістері қолданылды:

1. Педагогикалық, психологиялық және философиялық әдебиеттерге шолу: Зерттеу барысында педагогикалық, психологиялық және философиялық әдебиеттерге кең көлемде шолу жасалды. Бұл әдіс құқықтық мәдениет пен құқықтық білім беру мәселелерінің теориялық негіздерін түсінуге мүмкіндік берді. Әдебиеттерге шолу арқылы болашақ педагог-психологтардың құқықтық мәдениетін қалыптастырудың тиімді әдістері мен тәсілдері анықталды және біз құқықтық мәдениеттің қалыптасуына әсер ететін негізгі факторларды, сондай-ақ әртүрлі зерттеушілердің пікірлері мен тұжырымдарын салыстырдық. Бұл әдіс бізге құқықтық мәдениеттің педагогикалық және психологиялық аспектілерін тереңірек түсінуге және оны қалыптастырудың тиімді жолдарын анықтауға мүмкіндік берді.

2. Талқылау және саралау: Құқықтық мәдениеттің әртүрлі аспектілерін тереңірек түсіну үшін талқылау және саралау әдістері қолданылды. Мақалада құқықтық мәдениеттің негізгі элементтері мен оны қалыптастыру әдістері жан-жақты талқыланды. Бұл әдістер құқықтық мәдениеттің педагогикалық және психологиялық аспектілерін салыстыра отырып, олардың өзара байланысын және бір-біріне ықпалын айқындауға мүмкіндік берді. Талқылау барысында біз құқықтық мәдениетті қалыптастырудағы әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қарастырып, олардың тиімділігін бағаладық. Саралау әдісі арқылы құқықтық мәдениеттің әртүрлі элементтерін салыстырып, олардың болашақ педагог-психологтардың кәсіби дайындығына әсерін талдадық.

3. Теориялық талдау: Зерттеу барысында құқықтық мәдениет пен құқықтық білім берудің теориялық негіздері талданды. Теориялық талдау әдісі арқылы құқықтық мәдениеттің болашақ педагог-психологтардың кәсіби дайындығындағы рөлі анықталды. Бұл әдіс зерттеушіге құқықтық мәдениеттің қалыптасуына әсер ететін факторларды тереңірек қарастыруға және оларды педагогикалық практикада қолдануға мүмкіндік берді. Теориялық талдау арқылы біз құқықтық мәдениеттің негізгі элементтерін және олардың болашақ педагог-психологтардың кәсіби қызметіндегі маңыздылығын анықтадық. Бұл әдіс бізге құқықтық мәдениеттің қалыптасуына әсер ететін факторларды жан-жақты қарастыруға және олардың педагогикалық практикада қолданылуын зерттеуге мүмкіндік берді.

Осы әдістерді қолдану арқылы зерттеу мақсатын жан-жақты және кешенді түрде қарастыруға мүмкіндік алдық. Әдебиеттерге шолу жасау арқылы теориялық база құрылып, талқылау және саралау әдістері арқылы құқықтық мәдениеттің әртүрлі аспектілері жан-жақты қарастырылды. Теориялық талдау әдісі арқылы болашақ педагог-психологтардың құқықтық мәдениетін қалыптастырудың практикалық маңызы айқындалды.

Талдау

Құқықтық мәдениет – бұл адамның қоғамдағы әрекеттерін заңнамаға сәйкес реттейтін нормалар, құндылықтар мен сенімдер жүйесі. Білім беру аясында құқықтық мәдениет азаматтардың негізгі құқықтары мен міндеттерін түсінуді, оларды іс жүзінде қолдануды және басқалардың құқықтары мен бостандықтарын құрметтеуді қамтиды. Мысалы, ғалым В.К.Бабаевтың тұжырымдауынша, құқықтық мәдениет адамның қоғамдағы мінез-құлқын реттейтін нормалар мен құндылықтар жүйесі болып табылады. Бұл анықтама құқықтық мәдениеттің мәнін аша отырып, оның қоғамдағы рөлін түсінуге мүмкіндік береді [4].

Сонымен қатар, құқықтық мәдениет – бұл құқықтық білімнің, еңбек процесінде жүзеге асырылатын жеке сенімдердің, тұлға аралық қарым-қатынастың, мінез-құлықтың жиынтығын, сондай-ақ тұлғаның рухани және материалдық құндылықтарға қатынасын қамтитын ұғым. Бұл тұжырымдама Г.П.Давыдовтың еңбектерінде кеңінен қарастырылған. Г.П.Давыдовтың зерттеулері құқықтық мәдениеттің компоненттерін терең түсіндіре отырып, оның тұлғаның кәсіби және әлеуметтік өміріндегі маңыздылығын айқындайды [5].

Құқықтық мәдениет жеке тұлғаның жоғары саяси және азаматтық қасиеттерін қалыптастырады, әлеуметтік-құқықтық белсенділігін арттырады, құқықтық сана мен мінез-құлық қағидаларын және мәдениет нормаларын демократиялық қоғам құру белсенділігін күшейтеді, қазақстандық ұлтжандылықты, патриотизмді терең ұғынып, оны орнықты ету үшін идеялар мен басым қағидаларды қолдауға және жүзеге асыруға, құқықтық сана-сезімді қалыптастыру мақсатында нақты қарым-қатынастар жасауға мүмкіндік береді. В.И.Каминскаяның зерттеулерінде құқықтық мәдениет жеке тұлғаның саяси және азаматтық қасиеттерін қалыптастырудың негізі ретінде сипатталады [6].

Құқықтық мәдениет педагог-психологтың кәсіби қызметінде шешуші рөл атқарады. Бұл қауіпсіз және сенімді білім беру ортасын құруға көмектеседі, жанжалдарды шешуге және оқушылардың басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарына құрметпен қарауын қалыптастыруға көмектеседі.

Кез-келген мемлекет азаматтарының құқықтық мәдениеті тарихи құқықтық жүйенің жетілу дәрежесінің және халықтың тарихи дамуының көрсеткіші болып табылады. Сондықтан әр мемлекеттің құқықтық мәдениетінің өзіндік даму деңгейі бар және бұл көрсеткіш біздің мемлекетімізді өркениетті деп атауға мүмкіндік береді. Ал мұндай елдің азаматына келетін болсақ, оның құқықтық мәдениетін білдіретін негізгі ерекшеліктер – адамгершілік пен мораль, өйткені бұл қасиеттер қоғамдағы өмірдің қажетті атрибуттары болып табылады.

Құқықтық мәдениеттің элементтері – құқық, құқықтық сана, құқықтық қатынастар, тәртіп және заңдылық. Құқықтық мәдениетте әлеуметтік институттар жүйесі бар: сот, прокуратура, полиция, түрлі заң шығарушы органдар. Қазіргі құқықтық мәдениеттің принциптері – теңдік, бостандық және әділеттілік. Осы орайда әлеуметтік стандарты бар мәдени адамның құқығы, оның көмегімен адамдарды «өлшеуге» және құқықтар мен міндеттерді теңгерімді түрде үйлестіруге болады.

Болашақ маманның құқықтық мәдениеті өскелең ұрпаққа адам құқықтарын құрметтеуге және құқықтық мәдениетке демократиялық көзқарас қалыптастыруға мүмкіндік беретін орталық элементтердің бірі болып табылады. Сонымен қатар зерттеулер көрсеткендей жалпы білім беретін мектептердегі педагогтердің құқықтық мәдениетін арттырмайынша жүргізілетін жұмыстар нәтижесінің сапасы өзгеріссіз болуы ықтимал. Осыдан құқықтық мәдениет мәселесі салыстырмалы түрде теориялық талдаудың объектісіне айналғанын көре аламыз және педагогикалық-психологиялық зерттеулердің пәндік аймағында пайда болуы тиіс деп есептейміз.

Құқықтық мәдениет ұғымының аясы әлі де зерттеуді қажет етеді. Мәселен В.И. Каминская мен А.Р. Ратинов құқықтық мәдениет жөнінде құқық саласына жататын адамдардың мінез-құлқы мен санасында көрініс беретін материалдық және идеалды элементтер жүйесі деп қарастырады, ал Н.М. Кейзеров құқықтық мәдениеттің анықтаушы белгісін идеологиялық қатынаспен байланыстырады.

В.И. Каминская мен А.Р. Ратинов құқықтық мәдениеттің материалдық және идеалды элементтерін жан-жақты талдай отырып, оның қалыптасу процесін түсіндіреді. Бұл ғалымдар құқықтық мәдениетті екі негізгі компонентке бөледі: материалдық және идеалды элементтер. Материалдық элементтерге заңдар, нормативтік актілер, құқықтық институттар және құқықтық құрылымдар жатады, бұл элементтер құқықтық мәдениеттің сыртқы көрінісі болып табылады және құқықтық нормалардың жүзеге асырылуын қамтамасыз етеді. Идеалды элементтерге құқықтық сана, құқықтық тәрбие, құқықтық түсініктер және құқықтық идеология жатады, бұл элементтер құқықтық мәдениеттің ішкі мазмұнын құрайды және адамдардың құқықтық нормаларды қабылдауы мен орындауына ықпал етеді. В.Каминская мен А.Ратиновтың пікірінше, құқықтық мәдениеттің идеалды элементтері құқықтық сана мен құқықтық тәрбиеден тұрады. Құқықтық сана адамдардың құқықтық нормаларды түсінуі мен қабылдауын білдіреді, ал құқықтық тәрбие құқықтық мәдениетті қалыптастыру процесінде маңызды рөл атқарады. Құқықтық тәрбие арқылы адамдар құқықтық нормаларды меңгеріп, оларды күнделікті өмірде қолдануға үйренеді. Құқықтық сана мен құқықтық тәрбие құқықтық мәдениеттің қалыптасуындағы маңызды факторлар болып табылады. Аталған ғалымдар құқықтық мәдениетті адамдардың құқықтық нормаларды түсінуі мен қабылдауынан көрініс табатын процесс ретінде қарастырады. Құқықтық нормаларды түсіну адамдардың құқықтық нормалардың мәні мен мазмұнын түсіну қабілетін білдіреді, ал құқықтық нормаларды қабылдау адамдардың осы нормаларды орындауға және оларды күнделікті өмірде қолдануға дайын болуын білдіреді. Бұл тұрғыда құқықтық мәдениет құқықтық нормаларды түсіну мен қабылдау процесінде маңызды рөл атқарады. В.Каминская мен А.Ратинов құқықтық мәдениеттің қалыптасуында құқықтық тәрбие мен құқықтық насихаттың маңызды рөл атқаратынын атап көрсетеді. Құқықтық тәрбие арқылы адамдар құқықтық нормаларды меңгеріп, оларды күнделікті өмірде қолдануға үйренеді. Құқықтық насихат құқықтық мәдениетті қалыптастыру процесінде ақпараттық-танымдық қызметті жүзеге асырады. Құқықтық насихат арқылы адамдарға құқықтық нормалар туралы ақпарат беріледі және оларды қабылдауға ынталандырылады. Бұл тұрғыда құқықтық тәрбие мен құқықтық насихат құқықтық мәдениетті қалыптастырудың негізгі құралдары болып табылады [7].

Ал, Н.М.Кейзеровтың құқықтық мәдениет туралы тұжырымдамасы құқықтық мәдениеттің идеологиялық аспектілерін тереңірек қарастырады, ол құқықтық мәдениетті тек заңнамалық негізде ғана емес, сонымен қатар қоғамның идеологиялық құрылымына әсер ететін құбылыс ретінде зерттейді. Н.Кейзеров құқықтық мәдениеттің маңызды элементтерін талдай отырып, оның қоғамдағы рөлін жан-жақты түсіндіреді. Құқықтық мәдениет қоғамның идеологиялық құрылымымен тығыз байланысты екенін атап көрсетеді, және оның пікірінше, құқықтық мәдениет тек заңдардың орындалуымен ғана шектелмейді, ол сонымен қатар қоғамдағы азаматтардың құқықтық сана-сезімін қалыптастыруға ықпал етеді. Құқықтық мәдениет азаматтардың құқықтық нормаларды түсінуіне, қабылдауына және орындауына әсер етеді, бұл тұрғыда құқықтық мәдениет қоғамдағы идеологиялық процестердің маңызды компоненті болып табылады. Құқықтық мәдениет азаматтардың құқықтық сана-сезімін және олардың құқықтық тәртіпке деген көзқарасын қалыптастырады, құқықтық сана-сезім адамның құқықтық нормаларды түсіну және қабылдау қабілетімен байланысты, ал құқықтық тәртіп осы нормаларды орындау және сақтау қабілетін білдіреді. Құқықтық мәдениет осы екі аспектінің өзара байланысын қамтамасыз етеді және азаматтардың құқықтық тәртіпке деген көзқарасын қалыптастырады. Құқықтық мәдениет құқықтық нормаларды қабылдау және орындау процесінде маңызды рөл атқарады, және Н.Кейзеров құқықтық нормаларды қабылдау және орындау құқықтық мәдениеттің негізгі компоненттері екенін атап көрсетеді. Бұл тұрғыда құқықтық мәдениет азаматтардың құқықтық нормаларды қабылдау және орындау қабілетін дамытады және қолдайды. Құқықтық нормаларды қабылдау азаматтардың құқықтық нормаларды түсіну және қабылдау қабілетімен байланысты, ал орындау осы нормаларды іс жүзінде қолдануды білдіреді. Құқықтық мәдениет қоғамдағы идеологиялық процестердің маңызды компоненті болып табылады, және Н.Кейзеровтың пікірінше, құқықтық мәдениет азаматтардың құқықтық нормаларды қабылдау және орындау қабілетін дамытуға және қолдауға бағытталған идеологиялық процес болып табылады. Демек, құқықтық мәдениет қоғамдағы идеологиялық процестердің ажырамас бөлігі болып табылады және азаматтардың құқықтық нормаларды түсіну және қабылдау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Кейзеровтың тұжырымдамасы құқықтық мәдениеттің идеологиялық, құқықтық және әлеуметтік аспектілерін жан-жақты қарастырып, оның қоғамдағы маңызды рөлін айқындайды [8].

Отандық ғалымдардың арасында құқықтық тәрбие беру мамандарын даярлау мәселелерін Л.А. Байсеркеев, Л.К. Керімов, Г.К. Пралиева, В.В. Берман, Г.О. Медетбекова, В.П. Понамарева, Э.З. Бабаев, С.В. Зверева және т.б. зерттеді. Аталған ғалымдардың тұжырымдарына сүйене отырып, құқықтық мәдениетті зерттеуге құқықтық-философиялық және психологиялық-педагогикалық тұғырларды қолдануға болатындығын аңғарамыз.

Мысалы, Л.А. Байсеркеев құқықтық мәдениетті қалыптастыруда құқықтық тәрбиенің маңызды рөлін зерттейді. Ол құқықтық тәрбиені құқықтық білім мен құқықтық сана-сезімді арттырудың негізгі құралы ретінде қарастырады. Л.А. Байсеркеев құқықтық тәрбиенің әдістерін, соның ішінде құқықтық білім беру, құқықтық нормаларды түсіндіру,

құқықтық жағдайларды талдау, құқықтық ойындар және құқықтық насихаттау әдістерін жан-жақты зерттейді.

Ғалымның пікірінше, құқықтық тәрбие жастарды құқықтық нормаларды түсінуге және қабылдауға үйретеді, бұл олардың құқықтық мәдениетін қалыптастырады және қоғамның құқықтық тәртіпті сақтау қабілетін арттырады. Л.А. Байсеркеевтің зерттеулері құқықтық тәрбиенің тиімділігін арттыруға бағытталған әдістерді ұсынады және құқықтық мәдениетті нығайтудағы маңыздылығын атап көрсетеді [9].

Ал, ғалым Л.К. Керімов құқықтық мәдениетті қалыптастыруда әлеуметтік және психологиялық аспектілердің рөлін зерттейді. Ол құқықтық мәдениетті әлеуметтік ортада қалыптасатын құндылықтар мен нормалар жүйесі ретінде қарастырады. Әлеуметтік ортаның құқықтық сана мен тәртіпке әсері адамның құқықтық нормаларды түсінуіне және қабылдауына ықпал етеді. Ғалым құқықтық мінез-құлықтың қалыптасуында әлеуметтік ортаның маңыздылығын атап көрсетеді. Л.К. Керімовтың зерттеулері құқықтық тәрбиенің тиімділігін арттыруға бағытталған әдістерді ұсынады және құқықтық мәдениетті қалыптастырудағы рөлін талдайды.

Құқықтық тәрбие адамның құқықтық нормаларды түсінуіне және қабылдауына әсер етеді, бұл оның құқықтық мәдениетті қалыптастыруына ықпал етеді. Зерттеулерде құқықтық сана мен мінез-құлықтың қалыптасуында әлеуметтік және психологиялық факторлардың өзара әрекеттесуі маңызды рөл атқаратыны көрсетілген. Құқықтық мәдениет құқықтық сана-сезімді және құқықтық мінез-құлықты дамытуға ықпал етеді [10].

Отандық ғалым Г.К. Пралиева құқықтық мәдениет және құқықтық тәрбие беру саласында білім беру мекемелерінің рөлін жан-жақты зерттейді. Ол мектептер мен жоғары оқу орындарының құқықтық мәдениетті қалыптастырудағы маңыздылығын ерекше атап көрсетеді. Г.К. Пралиева білім беру мекемелерінің құқықтық тәрбие беру процесінде түрлі әдістер мен тәсілдер қолданудың қажеттілігін атап өтеді, соның ішінде дәрістер, семинарлар, құқықтық жағдайларды талдау, құқықтық ойындар және құқықтық насихаттау әдістері бар.

Ғалымның пікірінше, мектептер мен жоғары оқу орындары құқықтық тәрбие беру процесінде басты рөл атқарып, оқушылар мен студенттердің құқықтық сана-сезімін қалыптастырады. Ол құқықтық тәрбие беру бағдарламаларын жетілдіру және құқықтық ақпаратты тарату жолдарын қарастырады, сонымен қатар педагогтар мен оқытушылардың біліктілігін арттыру қажеттілігін атап өтеді. Ол құқықтық мәдениетті қалыптастыруда мектептер мен жоғары оқу орындарының рөлі мен маңыздылығын жан-жақты қарастырып, құқықтық тәрбие берудің тиімді әдістерін ұсынады [11].

Ресей ғалымы В.В. Берман құқықтық білім беру мен құқықтық мәдениеттің теориялық және практикалық аспектілерін қарастыра отырып, құқықтық тәрбие берудің әдістері мен тәсілдерін зерттейді. Ол құқықтық тәрбие арқылы оқушылардың құқықтық санасын қалыптастырудың маңыздылығын атап көрсетіп, бұл үдерістің тиімділігін арттыруға арналған әдістерді ұсынады [12]. Ал, ғалым Г.О. Медетбекова құқықтық мәдениетті қалыптастыруда құқықтық ақпараттың рөлін зерттей отырып, құқықтық ақпаратты тарату мен құқықтық насихаттың тиімділігін арттыруға ерекше көңіл

бөледі. Ол өз зерттеулерінде құқықтық ақпараттың қоғамдағы құқықтық сауаттылықты арттырудағы маңыздылығын талдап, құқықтық ақпаратты тиімді тарату жолдарын қарастырады [13]. Сондай-ақ, В.П. Понамарева құқықтық мәдениетті қалыптастыруда құқықтық сананы дамыту мәселелерін зерттеп, құқықтық сана мен құқықтық тәртіптің өзара байланысын анықтайды. Ол құқықтық сананың қалыптасуы мен дамуының негізгі факторларын талдап, бұл үдерісті тиімді басқару жолдарын ұсынады [14]. Э.З. Бабаев болса құқықтық мәдениетті қалыптастыруда құқықтық тәрбиенің әдіс-тәсілдерін зерттеп, құқықтық тәрбие берудің тиімділігін арттыру жолдарын қарастырады. Ол құқықтық тәрбие берудің заманауи әдістерін қолдану арқылы оқушылардың құқықтық санасын қалыптастырудың маңыздылығын атап көрсетеді [15]. С.В. Звереваның еңбектерінде құқықтық мәдениетті қалыптастыруда құқықтық насихаттың рөліне ерекше назар аударып, құқықтық насихаттың қоғамдағы құқықтық сауаттылықты арттырудағы маңыздылығын талдап, құқықтық насихатты тиімді жүзеге асыру жолдары ұсынылады [16].

Демек, барлық зерттеушілер өз еңбектерінде құқықтық мәдениетті қалыптастырудың әртүрлі аспектілерін жан-жақты талдап, олардың қоғамдағы маңыздылығын айқындайды.

Жеке тұлғаның құқықтық мәдениетін қалыптастыру үшін болашақ педагог-психологтердің алдымен өздері құқық саласында терең және жан-жақты білімге ие болуы және осы білімнің әлеуметтік маңыздылығын түсінуі қажет. Олар құқықтық білімді және мәдениетті меңгеріп қана қоймай, оны болашақ ұрпаққа жеткізе білуі керек. Бұл олардың кәсіби міндеті ғана емес, сонымен қатар олардың мәдениеттілік деңгейін де көрсетеді.

Педагог-психологтер әрбір адамның жеке тұлғалық бағдарын қалыптастыруға жауапты, бұл олардың жұмысындағы негізгі аспектілердің бірі болып табылады. Олар құқықтық білім мен мәдениетті терең меңгеріп, оны жеке тұлғаларға жеткізе отырып, олардың құқықтық санасын және мәдениеттілігін қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл процесс тек білім берумен ғана шектелмейді, ол сонымен қатар жеке тұлғалардың азаматтық және құқықтық мәдениетті дамытуға, оларды қоғамның толыққанды мүшелері ретінде қалыптастыруға бағытталған.

Олай болса, болашақ педагог-психологтер құқықтық мәдениетті қалыптастыруда шешуші рөл атқарады және бұл олардың кәсіби әрекеттерінің ажырамас бөлігі болып табылады.

Қорытынды

Мақалада болашақ педагог-психологтердің құқықтық мәдениетін дамыту мәселелері жан-жақты қарастырылды. Зерттеу барысында құқықтық білім беру мен құқықтық тәрбие процесінің маңызды аспектілері талданып, олардың болашақ мамандардың кәсіби және тұлғалық дамуына тигізетін әсері көрсетілді.

Авторлар Қазақстанның құқықтық жүйесін нығайту және қоғамның демократияландыру үдерісінде құқықтық мәдениеттің рөлін ерекше атап өтті. Құқықтық

мәдениетті қалыптастырудың негізгі элементтері мен әдістерін зерттей отырып, болашақ педагог-психологтердің құқықтық сауаттылығын арттыру арқылы оларды қоғамның толыққанды мүшелері ретінде тәрбиелеудің маңыздылығы айқындалды.

Құқықтық мәдениет жеке тұлғаның саяси және азаматтық қасиеттерін, әлеуметтік-құқықтық белсенділігін арттыруға, құқықтық сананы қалыптастыруға ықпал ететіндігі дәлелденді. Зерттеу барысында қолданылған педагогикалық, психологиялық және философиялық әдебиеттерге шолу жасау, талқылау және саралау әдістері құқықтық мәдениетті қалыптастырудың тиімді тәсілдерін анықтауға мүмкіндік берді.

Мақалада құқықтық мәдениеттің әлеуметтік және психологиялық аспектілерінің рөліне назар аударылды. В.К. Бабаев, Г.П. Давыдов, В.И. Каминская, А.Р. Ратинов, Н.М. Кейзеров, Л.А. Байсеркеев, Л.К. Керімов және Г.К. Пралиева сияқты ғалымдардың еңбектері қарастырылып, олардың құқықтық мәдениеттің қалыптасу процесіне қосқан үлестері сипатталды.

Қорытындылай келе, құқықтық мәдениетті дамыту кешенді тәсілді қажет етеді, ол теориялық оқыту, практикалық қызмет және әлеуметтік-мәдени контекстті ескеруді қамтиды. Бұл болашақ педагог-психологтердің кәсіби дайындық деңгейін арттырып қана қоймай, сонымен бірге құқықтық мәдениетті нығайту арқылы қоғамның дамуына үлес қосады. Демек, құқықтық білім беру мен тәрбие процесін жетілдіру болашақ мамандардың құқықтық мәдениетін дамытудың негізгі шарты болып табылады.

Мақала авторының қосқан үлесі

Канагатова Раушан Нұрсағатқызының "Болашақ педагог-психологтердің құқықтық мәдениетін дамытудың теориялық негіздері" атты мақалаға қосқан үлесі келесідей:

1. Зерттеу концепциясы мен дизайнын әзірлеу: Раушан Нұрсағатқызы зерттеудің негізгі концепциясын қалыптастырды, болашақ педагог-психологтердің құқықтық мәдениетін зерттеудің басты бағыттарын анықтады және мақалаға арқау болған теориялық негіздерді жасады.

2. Деректерді жинау және талдау: Педагогикалық және психологиялық әдебиеттерге жан-жақты шолу жасап, құқықтық мәдениеттің болашақ педагог-психологтердің кәсіби қызметіндегі маңыздылығын дәлелдеді. Әлеуметтік және психологиялық факторларды терең зерттеп, құқықтық сананы қалыптастыруға олардың әсерін анықтады.

3. Мәтінді жазу және сыни бағалау: Раушан Нұрсағатқызы мақаланың негізгі бөлімін жазып, құқықтық білім беру және тәрбие процесіне байланысты материалдарды құрылымдады. Сондай-ақ, құқықтық мәдениетті дамытудың әдістері мен тәсілдерін талқылап, мақаланың мазмұнын сыни тұрғыдан бағалады.

4. Мақаланың соңғы нұсқасын бекіту: Мақаланың соңғы редакциясына қатысып, оны баспаға жіберуге бекітті. Барлық аспектілердің дұрыстығы мен тұтастығы үшін жауапкершілікті өз мойнына алды.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 28.06.2007 ж. №546 Қаулысы. [Электронды ресурс] – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P070000546> (жүгінген күні: 01.06.2024).
2. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Алматы: Жеті жарғы, 1998. – 100 б.
3. Қазақстан Республикасының құқықтық саясатының 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 15 қазандағы №674 Жарлығы. [Электронды ресурс] – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2100000674> (жүгінген күні: 15.06.2024).
4. Бабаев В.К. Теория государства и права / В.К. Бабаев. – М.: Юрист, 2017. – 575 с.
5. Давыдов Г.П. Правовое сознание. – Астана: Фолиант, 2012.
6. Каминская В.И. Социально-правовые аспекты правовой культуры. – Алматы: КазНПУ, 2009.
7. Ратинов А.Р. Правовая культура и правовое воспитание. – Алматы: Жеті жарғы, 2011.
8. Кейзеров Н.М. Правовая культура: идеологический аспект. – Алматы: КазНПУ, 2013.
9. Байсеркеев Л.А. Правовая культура и воспитание. – Астана: ЕНУ, 2014.
10. Керімов Л.К. Әлеуметтік және психологиялық аспектілер. – Алматы: ҚазҰПУ, 2015.
11. Пралиева Г.К. Мектеп және жоғары оқу орындарының рөлі. – Астана: ЕҰУ, 2016.
12. Берман В.В. Правовое образование и правовая культура. – Алматы: КазНПУ, 2017.
13. Медетбекова Г.О. Құқықтық ақпарат және насихат. – Астана: ЕҰУ, 2018.
14. Понамарева В.П. Правовая культура и правовое сознание. – Алматы: КазНПУ, 2019.
15. Бабаев Э.З. Құқықтық тәрбие беру әдіс-тәсілдері. – Астана: ЕҰУ, 2020.
16. Зверева С.В. Құқықтық насихат және мәдениет. – Алматы: ҚазҰПУ, 2021. [Электронды ресурс] – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2100000674> (жүгінген күні: 01.07.2024).

Канагатова Р.Н.

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Теоретические основы развития правовой культуры будущих педагогов-психологов

Аннотация. В данной статье подробно рассматриваются важность и теоретические основы формирования правовой культуры у будущих педагогов-психологов. Правовая культура рассматривается как система ценностей и принципов, регулирующих правовое сознание личности и её поведение в обществе в соответствии с правовыми нормами. В статье подчеркивается, что процесс правового образования и воспитания является ключевым аспектом профессиональной деятельности будущих педагогов-психологов, поскольку правовая культура способствует соблюдению законности и обеспечению справедливости в их работе.

В ходе исследования были изучены педагогические и психологические аспекты правовой культуры, что позволило определить эффективные способы формирования правового сознания у будущих специалистов. Авторы уделяют особое внимание роли социальных и психологических факторов в развитии правовой культуры, акцентируя значимость правового образования в профессиональной подготовке. В статье детально анализируются методы и подходы, применяемые для формирования правовой культуры, что способствует повышению правовой грамотности и профессионального уровня будущих специалистов.

В заключение в статье обсуждается вклад правовой культуры в профессиональное и личностное развитие будущих педагогов-психологов, а также её роль в укреплении правопорядка в обществе. Исследование демонстрирует необходимость использования комплексного подхода

к развитию правовой культуры и помогает глубже понять вопросы воспитания будущих специалистов как полноценных членов общества.

Ключевые слова: правовая культура, будущие педагоги-психологи, правовое сознание, правовое образование, педагогические аспекты, психологические аспекты, профессиональное развитие, соблюдение законности, справедливость, правопорядок.

Kanagatova R.N.

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Theoretical foundations for the development of legal culture of future teacher-psychologists

Abstract. This article extensively discusses the importance and theoretical foundations of developing legal culture among future educators-psychologists. Legal culture is understood as a system of values and principles that shape the legal consciousness of an individual and regulate their behavior in society according to legal norms. The article emphasizes that the process of legal education and training is a key aspect of the professional activity of future educators-psychologists, as legal culture promotes the observance of legality and the assurance of justice in their work.

The study explores the pedagogical and psychological aspects of legal culture, identifying effective ways to shape legal consciousness in future professionals. The authors pay special attention to the role of social and psychological factors in the development of legal culture, highlighting the significance of legal education in professional preparation. The article thoroughly analyzes the methods and approaches used to develop legal culture, which contributes to enhancing the legal literacy and professional level of future specialists.

In conclusion, the article discusses the contribution of legal culture to the professional and personal development of future educators-psychologists, as well as its role in strengthening legal order in society. The research demonstrates the need for a comprehensive approach to the development of legal culture and helps to gain a deeper understanding of the issues of nurturing future professionals as full-fledged members of society.

Keywords: legal culture, future educators-psychologists, legal consciousness, legal education, pedagogical aspects, psychological aspects, professional development, observance of legality, justice, legal order.

References

1. Kazakhstan Respublikasynyn "Bilim turaly" Zany. 28.06.2007 zh. №546 Kaulysy [Law of the Republic of Kazakhstan "On Education" dated June 28, 2007 No.546]. [Electronic resource] – Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P070000546> (accessed: 01.06.2024). [in Kazakh]
2. Kazakhstan Respublikasynyn Konstitutsiyasy [Constitution of the Republic of Kazakhstan]. – Almaty: Zheti Zhargy, 1998. – 100 p. [in Kazakh]
3. Kazakhstan Respublikasynyn kuckyktyk sayasatynyn 2030 zhyлга deyingi tuzhyrymdamasy [The Concept of Legal Policy of the Republic of Kazakhstan until 2030]. Kazakhstan Respublikasy Prezidentinin 2021 zhyлgy 15 kazandagy №674 Zharlygy [Decree of the President of the Republic of Kazakhstan No.674 dated October 15, 2021]. [Electronic resource] – Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2100000674> (accessed: 15.06.2024). [in Kazakh]

4. Babaev V.K. Teoriya gosudarstva i prava [Theory of State and Law]. – Moscow: Yurist, 2017. – 575 p. [in Russian]
5. Davydov G.P. Pravovoe soznanie [Legal Consciousness]. – Astana: Foliant, 2012. [in Russian]
6. Kaminskaya V.I. Sotsialno-pravovye aspekty pravovoy kultury [Socio-Legal Aspects of Legal Culture]. – Almaty: KazNPU, 2009. [in Russian]
7. Ratinov A.R. Pravovaya kultura i pravovoe vospitanie [Legal Culture and Legal Education]. – Almaty: Zheti Zhargy, 2011. [in Russian]
8. Keyzerov N.M. Pravovaya kultura: ideologicheskiy aspekt [Legal Culture: Ideological Aspect]. – Almaty: KazNPU, 2013. [in Russian]
9. Baiserkiev L.A. Pravovaya kultura i vospitanie [Legal Culture and Education]. – Astana: ENU, 2014. [in Russian]
10. Kerimov L.K. Sotsialnye i psikhologicheskie aspekty [Social and Psychological Aspects]. – Almaty: KazNPU, 2015. [in Russian]
11. Praliyeva G.K. Mektep zhane zhogary oku oryndarynyn roli [The Role of Schools and Higher Education Institutions]. – Astana: ENU, 2016. [in Kazakh]
12. Berman V.V. Pravovoe obrazovanie i pravovaya kultura [Legal Education and Legal Culture]. – Almaty: KazNPU, 2017. [in Russian]
13. Medetbekova G.O. Kukytky akparat zhane nasikhat [Legal Information and Propaganda]. – Astana: ENU, 2018. [in Kazakh]
14. Ponamaryova V.P. Pravovaya kultura i pravovoe soznanie [Legal Culture and Legal Consciousness]. – Almaty: KazNPU, 2019. [in Russian]
15. Babaev E.Z. Kukytky tarbiye beru adis-tasilderi [Methods of Legal Education]. – Astana: ENU, 2020. [in Kazakh]
16. Zvereva S.V. Kukytky nasikhat zhane madeniye [Legal Propaganda and Culture]. – Almaty: KazNPU, 2021. [Electronic resource] – Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2100000674> (accessed: 01.07.2024). [in Kazakh]

Автор туралы мәлімет:

Раушан Нурсагатовна Канагатова – Педагогика кафедрасының 1 курс докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Сведения об авторах:

Раушан Нурсагатовна Канагатова – докторант 1 курса кафедры педагогики, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан.

About the author:

Raushan Nursagatovna Kanagatova – 1 st year student, department of Pedagogy, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.